

תוכן עניינים

פתח דבר- עמ' 3

1. הרקע לרומן- עמ' 4

2. מבנה הרומן- עמ' 8

3. זהותו ההיברידית של המספר- עמ' 13

4. היחס אל העברית ברומן- עמ' 21

דיון ומסקנות- עמ' 25

רשימת מקורות- עמ' 29

פתח דבר

הרומן "ערבסקות" מאת אנטון שמאס נראה בראש ובראשונה כרומן "על שמאס", כלומר כאוטוביוגרפיה. המוטו שבפתיחת הרומן אף מכריז על עצמו כעל: "אוטוביוגרפיה שהיא רומן מוסווה" וכך הוא מקשה על קוראיו שלא לקשור בין חוויתו של הגיבור, אנטון, לבין הקיום החוץ טקסטואלי של מחברו. יחד עם זאת, חוקרים רבים טוענים כי אי אפשר לתאר ולמצות את הרומן כאוטוביוגרפיה וזאת בשל האופן הייחודי בו משתמש שמאס ביסודות אוטוביוגרפיים, בטשטוש זהותו של המספר, במבנה הרומן ועוד. חבר מתאר כיצד ההבחנה הפורמאלית החותכת את הרומן בין חלקי "הסיפור" לבין חלקי "המספר" כמו באה להגיד שהקישור הסיבתי הפשוט, הטבעי, בין המספר לסיפורו אינה באה כאן בחשבון. כך, "חוזק התקשורת" שמציע שמאס לקוראיו, כולל בין השאר את ערעור סמכותו ואחדותו של הקול המספר ברומן¹.

חבר מתאר כיצד התערערות הקשר הסיבתי שבין חלקי הרומן מביאה לכך שבסופו של דבר אין בכוחו של הקורא להכריע בין אמינותו של שמאס בחלקי "הסיפור" לבין אמינותו בחלקי "המספר", בדרך זו מעמיד הרומן את שני חלקיו ביחס של הפרכה או אדישות הדדית ואין הקורא יכול להכריע ביניהם. יחסי הפרכה אלו תורמים גם למישור משמעותו של הרומן והמסרים שהוא מבקש להעביר כך שהשלילה הדיאלקטית של שמאס את הצדדים השונים באישיותו וכפילותה של זהות זו מצביעים על ההיברידיות והמורכבות של זהותו של סופר ערבי-ישראלי-נוצרי ומאפשרים לסופר להעביר את הביקורת החברתית-פוליטית הנוקבת שלו, תוך הסוואת קולו האישי².

בעבודה זו, ברצוני לעמוד על היחס בין המישור האוטוביוגרפי של הרומן לבין הפרכתו של מישור זה ועל המשמעות הנוצרת מדואליות זו באמצעות ניתוח המישורים השונים של רומן קנוני וחשוב זה.

שאלת המחקר הינה: מה הוא האופן בו משתלבים ברומן "ערבסקות" מאת אנטון שמאס יסודות

אוטוביוגרפיים וכיצד שילוב זה תורם למשמעותה של היצירה?

בכדי לענות על שאלה זו, ראשית, אציג את הרקע לרומן ואת האופן בו הוא התפרש על ידי חוקרים שונים, ולאחר מכן אדון במרכיביו העיקריים של הרומן- במבנהו הייחודי, בזהותו ההיברידית של המספר וביחס של הרומן לשפה העברית.

¹ חבר, ח' (1991). "עברית בעטו של ערבי: שישה פרקים על "ערבסקות" מאת אנטון שמאס". *תיאוריה וביקורת*, 1, עמ' 23.

² חבר, 1991, עמ' 23.

1. הרקע לרומן

אנטון שמאס הוא סופר פלסטיני שצמח בישראל וכתב את יצירתו בעברית, לשונו השנייה. שמאס, ערבי-נוצרי, נולד כבר כישראלי לאחר הקמת המדינה, בכפר פסוטה שבגליל וקשר את עיקר הקריירה הספרותית שלו עם הספרות והתרבות העברית³. שמאס הינו בנם הצעיר של תאמנה שמאס בן הכפר ואיליין ביתה, לבנונית שהגיעה לפסוטה בסוף שנות השלושים כמורה לצרפתית, עטורת כובעים בעלי תיתורת צבעונית. עד גיל 12 התגורר ולמד בפסוטה ובשנת 1962 עוברת המשפחה לחיפה, ואנטון לומד בעירוני א', בית ספר מעורב לערבים ויהודים, אך הכיתות נפרדות. כאשר סיים את לימודיו בחיפה עבר שמאס לירושלים ללמוד באוניברסיטה העברית. בשנת 1970 הוא ערך את כתב העת הספרותי 'אשארק', בו פרסם תרגומים רבים לערבית מן הספרות העברית החדשה⁴.

שמאס ידוע כסופר דו לשוני שכתב בערבית ובעברית, אך אין ספק שאת פרסומו הוא קנה דווקא בזכות כתיבתו העברית. מלבד שני קובצי השירה העבריים שלו, "כריכה קשה" (1974), ו"שטח הפקר" (1979) הוא זכה לתהילה בזכות הרומן "ערבסקות" (1986) שאחרי יציאתו לאור היה לרב מכר בישראל. את כתיבת 'ערבסקות' החל פי עדותו שמאס כבר בשנת 1976, הפרק הראשון נכתב תחילה בערבית, והופסק, ולאחר שהייה של שנים אחדות נכתב מחדש בעברית. לדבריו, איפשרה לו הכתיבה בעברית להבין טוב יותר את הסיטואציה המורכבת שבה הוא חי ואת הוויית הכלאיים שעמה נאלץ להתמודד. שמאס מתאר כיצד בחר בעברית כ"שפת אם חורגת" שתשמש אותו גם בכתיבה⁵.

הרומן "ערבסקות" מאת אנטון שמאס הוא רומן יוצא דופן בנוף הספרות הישראלית, משום שלמרות שהוא נכתב בשפה העברית, מחברו הוא פלסטיני נוצרי, ששפת אמו היא ערבית. מדובר ברומן ש: "העלה על פני השטח את הפרובלמטיקה של סופרים ערבים כותבי עברית והניחה גלויה לעין השמש תוך שהוא חושף אותה לביקורת ולפולמוס רציני"⁶.

³ חבר, 1991, עמ' 23.

⁴ עמית, ד' (1988). "אנטון שמאס- ערבסקות: תכנית רדיו ששודרה בקול ישראל בעריכת דליה עמית". פרוזה, 101-102, עמ' 38.

⁵ Shammas, A. (1988). An Arab Voice in Israel : Anton Shammas talks about the other Israelies, New York Ties Magazine.

6 אלעד-בוסקילה, ע' (1983). *הדמות בספרות*. תל אביב: ספריית פועלים. עמ' 62-63.